

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ОРОН ЗАЙН БАЙРШИЛ БА НЯГТРАЛЫН ГАЗАРЗҮЙН ТАРХАЛТЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Э.Энхмаа, Ж.Батсуурь

Стратегийн судалгааны хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан

Abstract: We have been studied current situation of the geographical location and density of the Mongolian population. 1,568,358 people live in the 21 aimags by the average values of 2013-2015 years. Those people divided to as following: in the aimags' centers 38,2%, in the villages 0,3%, in the soums' centers 22,1% and in the rural bags 39,4%. These results show the distinct disbalance of the geographical location of the Mongolian population. In the aimag level, the Selenge has highest population density and Umnugovi has lowest population density. It has been observed that "average population density" in the non-boundary soums was higher double than in the boundry soums.

Оршил

Өргөн уудам нутаг дээр цөөн хүн амьдрах нь хүн амын удмын сангийн аюулгүй байдал болон нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг хангахад ихээхэн эрсдэл дагуулдаг. Хүн амын нягтрал хэт сийрэг байх нь гэрлэх насны залуус бие биеэ сонгох сонголтыг хязгаарлаж улмаар хүн ам дахь цус ойртолтыг өсгөх ноцтой шалтгаан болдог жамтай. Үндэсний Статистикийн Хорооны албан ёсны статистик мэдээлэлд¹⁰⁵ тулгуурлан Монгол Улсын 21 аймгийн 2013-2015 оны хүн амын орон зайн байршил, нягтралыг 3 жилийн дунджаар тооцоолж, нарийвчилсан судалгаа хийхэд дараах үр дүнгүүд гарч байна.

Хүн амын орон зайн байршил

2013-2015 оны дунджаар 21 аймагт **1568358** хүн амьдарч байгаагаас **38,2%** нь аймгийн төвд, **0,3%** нь хот тосгонд, **22,1%** нь сумын төвд, **39,4%** нь хөдөөд байна.

Аймгийн нийт хүн амд аймгийн төвийн эзлэх хүн ам 17,6% - 95,2%-ийн хооронд үлэмж хэлбэлзэлтэй байгаа ба дундаж нь **38,2%** байна (График 1). Аймгийн нийт хүн амд сумын төвийн хүн ам дунджаар 22,1%-ийг харин хөдөөгийн хүн ам 39,4%-ийг эзэлдэг ажээ (График 2, 3).

Ийнхүү 2013-2015 оны дунджаар аймгийн төвийн суурин хүн ам нь тухайн аймгийн хөдөөд амьдарч буй бүх хүний тоотой ойролцоо (График 1,

¹⁰⁵ Үндэсний Статистикийн Хорооны мэдээллийн www.1212.mn цахим хуудас, ҮСХ-ны Хүн ам, орон сууцны тооллогын товчооны мэдээлэл

3) байгаа нь хүн амын хэт төвлөрлийн улмаас Монгол Улсын хүн амын орон зайн байршил нилээд тэнцвэргүй болсныг илэрхийлж байна.

График 1. Аймгийн нийт хүн амд аймгийн төвийн хүн амын эзлэх хувь

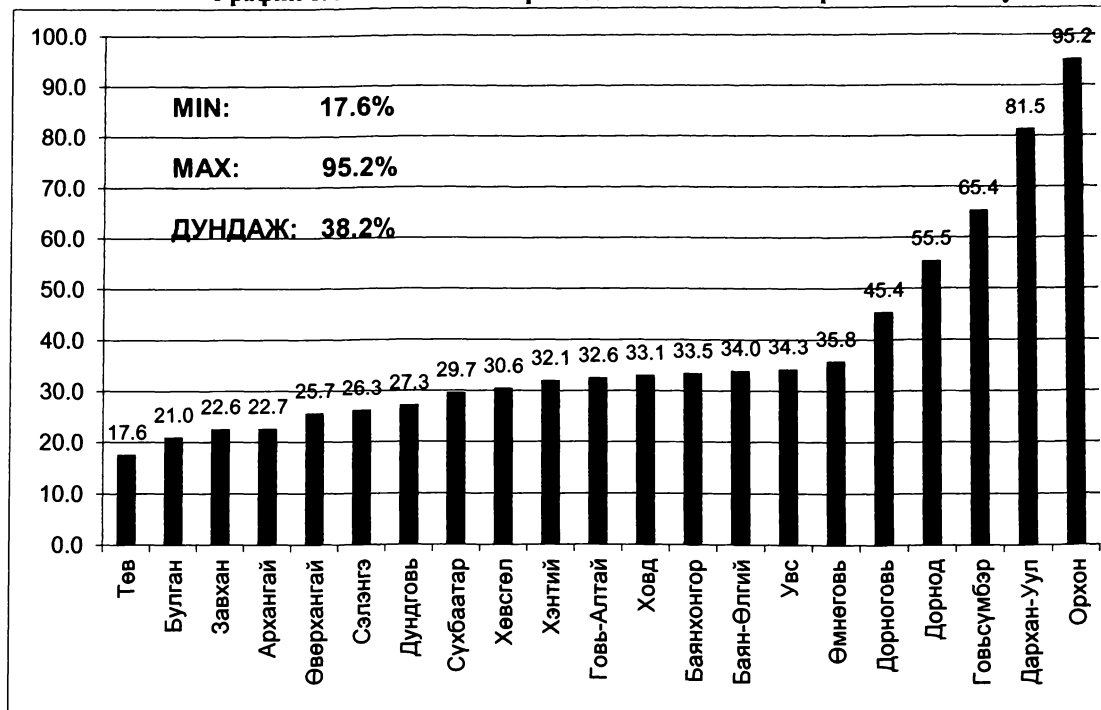

График 2. Аймгийн нийт хүн амд сумын төвийн хүн амын эзлэх хувь

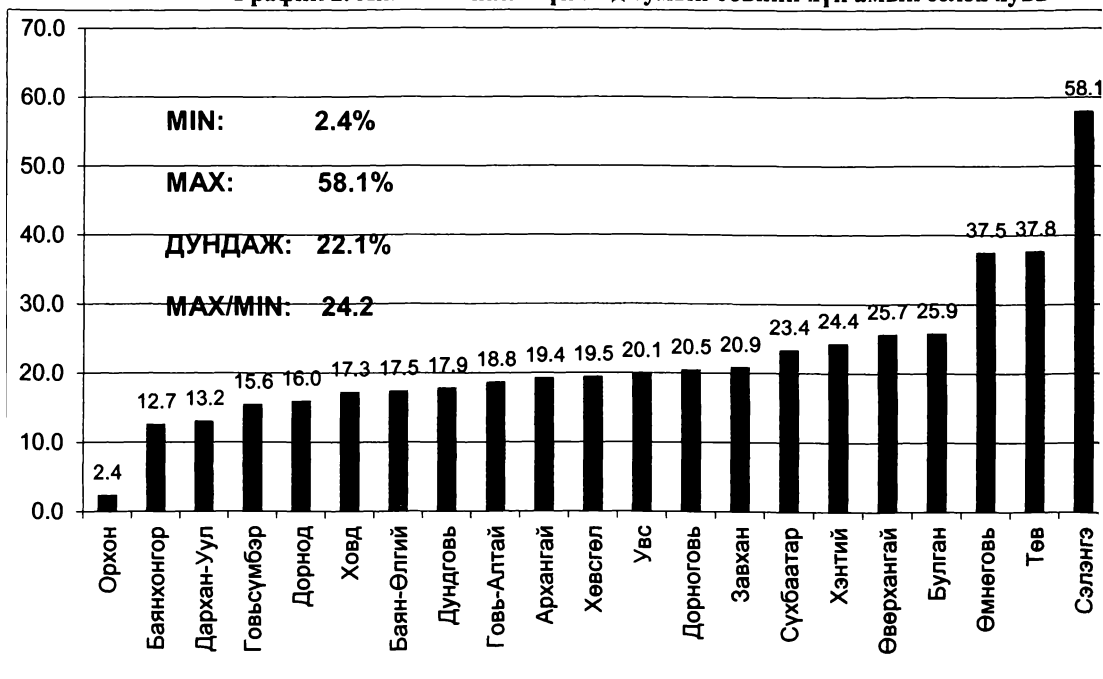
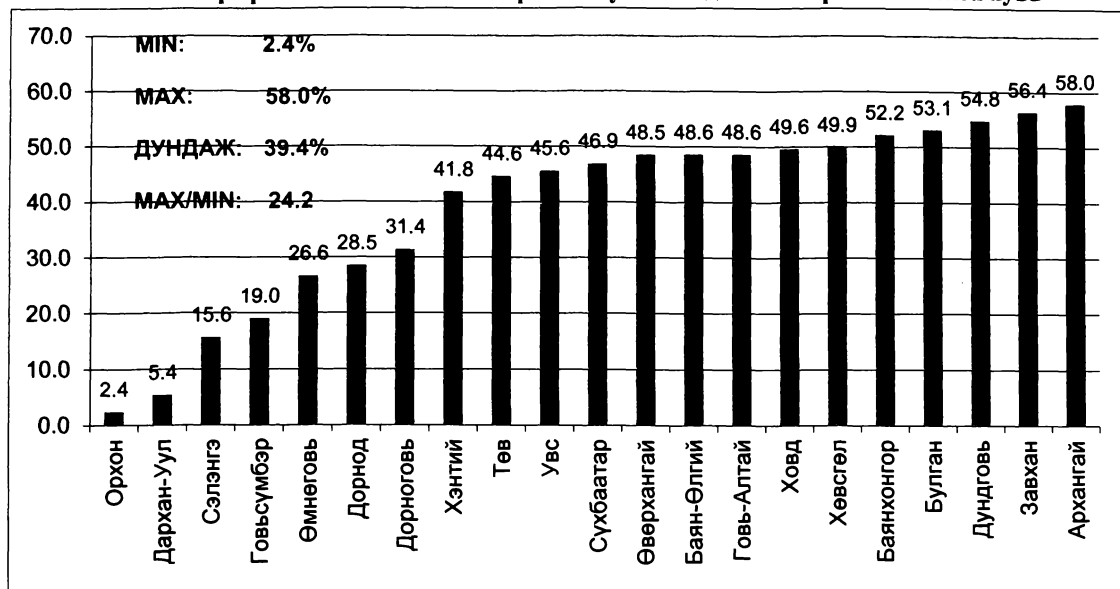

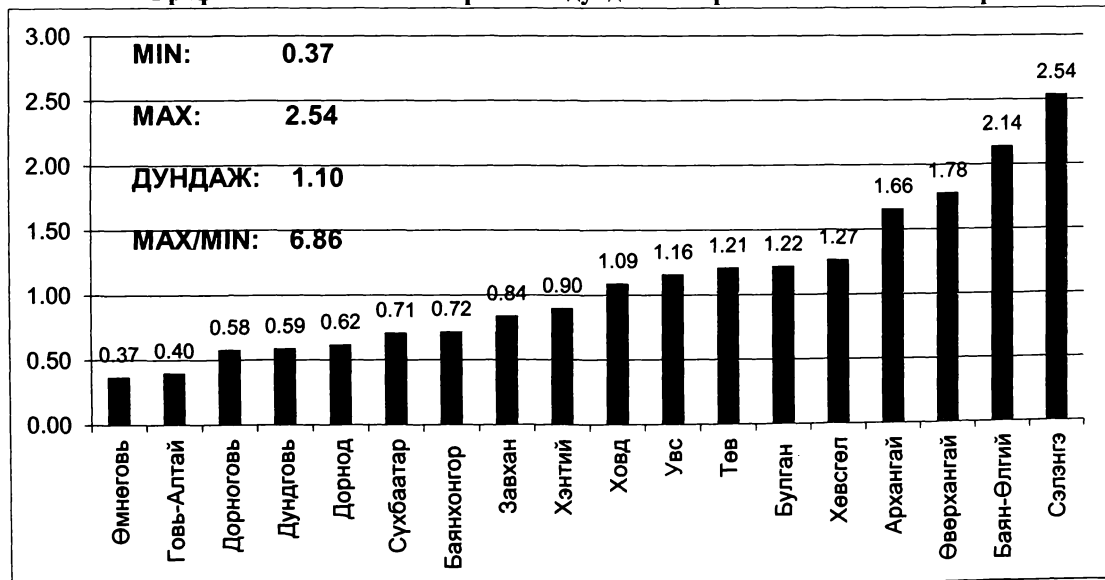
График 3. Аймгийн нийт хүн амд сумын хөдөөгийн хүн амын эзлэх хувь

Аймгийн түвшин дэх хүн амын нягтрал

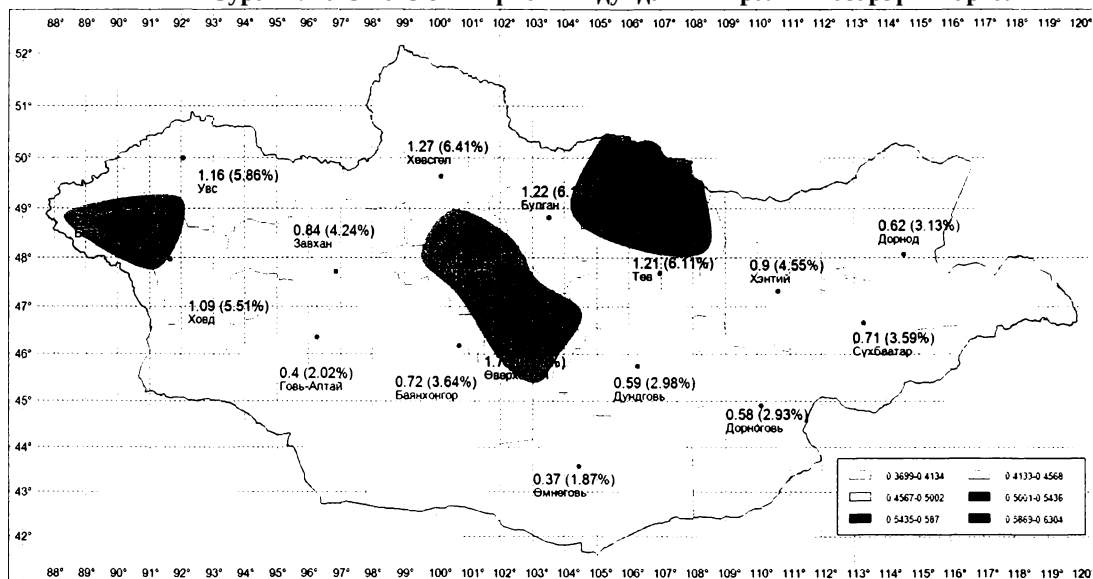
Аймгийн төвийн болон сумын төвийн суурин хүн амыг оролцуулан макро түвшинд тооцоолж гаргасан 2013-2015 оны хүн амын дундаж нягтралаас үзвэл хүн амын нягтрал багатай эхний таван аймагт Өмнөговь (0,37), Говь-Алтай (0,40), Дорноговь (0,58), Дундговь (0,59), Дорнод (0,62) багтаж байгаа бол Сэлэнгэ аймагт (2,54) хүн амын нягтрал хамгийн их байна (График 4).

График 4. 2013-2015 оны хүн амын дундаж нягтралын аймагчилсан тархалт

2013-2015 оны хүн амын дундаж нягтралын газарзүйн тархалтын зураглалаас харвал их нягтралын голомт төв нь (эпицентр) Сэлэнгэ аймагт байгаа бол Баян-Өлгий аймагт хоёр дахь түвшний, Архангай, Өвөрхангай аймагт гурав дахь түвшний голомтууд байршиж байна. Харин Дорнод, Сүхбаатар, Дорноговь, Өмнөговь, Баянхонгор, Говь-Алтай зэрэг хилийн аймгуудад бараг бүхэлдээ, цаашилбал Ховд, Увс, Завхан, Хөвсгөл, Хэнтий зэрэг 5 аймгийн улсын хилийн дагуух нутгуудад хүн амын нягтрал хэтэрхий багасжээ. Өөрөөр хэлбэл, Монгол орны нутаг дэвсгэрийн даруй 50%-д хүн амын суурьшлын хэт сийрэгжилт үүссэнийг атлас зургаас тодорхой харж болно (Зураг 1). Хүн ам цөөн тоотой амьдарч буй дээрх аймгуудад цус ойртолтын түвшин өндөр байдаг.¹⁰⁶ Ийнхүү хүн амын нягтрал багасахын хэрээр цөөн хүн хүссэн хүсээгүй олон үе удам дамнан өөр хоорондоо гэрлэж алсуур цус ойртолтыг өсгөсөөр байна.

Зураг 1. 2013-2015 оны хүн амын дундаж нягтралын газарзүйн тархалт

Сумын түвшин дэх хүн амын нягтрал

Монгол Улсын засаг захиргаа өнөөгийн байдлаар 21 аймаг, 330 сум, 1615 багт хуваагдсан бүтэцтэй байгаа. Сумдын түвшинд хүн амын нягтралыг бодитой гаргахын тулд аймгийн төв болон сумын төвийн суурин хүн амыг хасч тооцоолсон болно. Учир нь суурин хүн ам нь өөрийн жингээр нэг хавтгай дөрвөлжин километр нутагт оногдох хүний тоог өсгөөд байдаг. Ийнхүү тооцоход Монгол Улсын хилийн бус сумдын түвшинд хүн амын дундаж нягтрал **0,05** -аас **2,38** -ын хооронд хэлбэлзэж дундаж нь **0,63** байв.

¹⁰⁶ “Монгол Улсын иргэн угийн бичиг хөтлөх үлгэрчилсэн загвар” ном. УБ., 2010 он

Харин Монгол Улсын хилийн дагуух 14 аймгийн 67 сумыг тусад нь ялгаж тооцоолоход хүн амын дундаж нягтрал 0,05 -аас 1,36 -ын хооронд хэлбэлзэж дундаж нь 0,34 байв. Ийнхүү хилийн сумдын хүн амын дундаж нягтрал хилийн бус сумдын хүн амын дундаж нягтралаас бараг 2 дахин бага байгаа нь тогтоогдлоо.

ОХУ-тай хил залгаа 32 сумын хүн амын дундаж нягтрал **0,07** -аас **1,36** -ын хооронд хэлбэлзэж дундаж нь 0,40 (График 5) байгаа бол БНХАУ-тай хиллэдэг 37 сумын хүн амын дундаж нягтрал **0,05** -аас **1,12** -ын хооронд хэлбэлзэж дундаж нь **0,31** байна (График 6). Ийнхүү БНХАУ-тай хиллэдэг сумдын хүн амын дундаж нягтрал нь ОХУ-тай хиллэдэг сумдын хүн амын дундаж нягтралаас **13 дахин бага** байгааг онцгой анхаарвал зохилтой.

График 5. ОХУ-тай хиллэдэг сумдын хүн амын дундаж нягтрал (2013-2015 он)

